

Pražák, Richard

Ke vztahu Josefa Dobrovského k Augustu Ludwigu Schlözrovi

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. C, Řada historická.
1986, vol. 35, iss. C33, pp. [121]-127

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101931>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RICHARD PRAŽÁK

KE VZTAHU JOSEFA DOBROVSKÉHO K AUGUSTU LUDWIGU SCHLÖZROVI

Vztah zakladatele vědecké slavistiky Čecha Josefa Dobrovského k jeho velkému předchůdci německému historikovi Augustu Ludwigu Schläzrovi byl z různých aspektů osvětlen již v řadě prací.¹ Dosud však stále chybí speciální studie k tomuto tématu, která by se pokusila o jeho ucelený a systematický výklad. Značný význam pro pochopení vztahu Dobrovského k Schläzrovi má již objasnění vztahu první významné osobnosti české osvícenské vědy Gelasia Dobnera k Augustu Ludwigu Schläzrovi,² jež ukazuje, že teprve Václav Fortunát Durych a Josef Dobrovský (mimo jiné pod vlivem Schläzrovým) se začali v českém prostředí zajímat o autentické ruské prameny a tím také o studium ruského jazyka a slovesnosti.

Josef Dobrovský připomíná jméno Schläzrovo poprvé ve své rozpravě *Historisch-kritische Untersuchung, woher die Slawen ihren Namen erhalten haben*³ v souvislosti s jeho spísem *Allgemeine nordische Geschichte* (Halle 1771). Význam tohoto Schläzrova díla oceňuje Dobrovský i ve své studii *Über die ältesten Sitze der Slawen in Europa und ihre Verbreitung seit dem VI. Jahrhundert, insbesondere über das Stammvolk der Mährer und ihre Geschichte bis zur Einsetzung des Herzogs Rastislav*, již uveřejnil jako úvod ke spisu Josefa Vratislava Monseho *Versuch einer kurzgefaßten politischen Landesgeschichte des Markgrafthums Mähren* (Olmütz 1788, IX-LII) a kde připomíná také Schläzrovu teorii o původu Rusů od podunajských Slovanů, s níž se setkáváme u Nestora.⁴ V této době znal již Dobrovský i další Schläzrova díla, *Probe der russischer Annalen* (1768), *Versuch einer Geschichte der Schiffart und des Handels* (1761) aj.⁵ Záhy se Dobrovský za své cesty do Švédska na jaře 1792 seznámil v Göttingen se Schläzrem i osobně, jak o tom uvědomil 27. května 1792 Václava Fortunáta Durycha, jemuž také sdělil, jakou radost měl Schläzler z chystaného Durychova díla *Bibliotheca slavica*.⁶

Schläzrovu dílu věnoval Dobrovský největší pozornost ve svých vědeckých sbornících Slavin a Slovanka. Slavin je především svědectvím, jaký význam přikládal „patriarcha slavistiky“ Schläzrovi vydání Nestora.⁷ Svůj celkový soud o něm Dobrovský vyjádřil slovy: „Ein unentbehrliches Werk für jeden, der sich mit der kritischen Behandlungsart der slawischen Geschichte überhaupt, und der Russischen Annalen insbesondere, bekannt machen will.“⁸

S kritickým komentářem tu uveřejnil Dobrovský dvě rozsáhlé ukázky z Schlözrova vydání Nestora⁹ a citoval z něho i další závažné pasáže, týkající se původu jména Slovan¹⁰ i starých slovanských literárních památek.¹¹

Schlözers Origines Slauciae, které tvoří první ukázku z Schlözrova Nestora, se zmiňují o nejstarších zprávách o Slovanech z 6. století (Jordanus, Prokopius, Menander). Josef Dobrovský na nich dokládá potřebu kritické analýzy textu, když v duchu Schlözrově opravuje samotného Schlözra při výkladu jednoho závažného místa 5. kapitoly Jordanova díla *Getica*, nazvané *De Gotorum origine*, na základě vídeňského rukopisu Jordanova díla, objeveného Václavem Fortunátem Durychem.¹²

Ještě závažnější je stať *Über die altslawonische Sprache nach Schlözer, mit Anmerkungen von J. D.*¹³ Dobrovský tu vyvrací Schlözrův názor, že staroslověnština je matkou ostatních slovanských jazyků, ale pokládá ji pouze za sestru nejstarších slovanských jazyků, k nimž řadí ruštinu a srbštinu.¹⁴ Zároveň spatřuje rozdíl nejen mezi staroslověnštinou a starou ruštinou,¹⁵ ale také mezi hovorovým jazykem starých Moravanů a spisovným jazykem velkomoravské misie. Píše doslova „Den Slawen in Pannonien vom Croatischen Stamme war diese Sprache viel verständlicher als den Mähren, deren Sprache die altslowakische, aber immer von der 2ten Ordnung, seyn mußte“¹⁶. Dobrovský tedy již rozlišuje geneticky starší a mladší slovanské jazyky, odděluje od sebe oblast rusko-jihoslovansko-bulharskou a česko-moravsko-slovenskou-polskou. Podněty k tomu čerpal ovšem právě ze Schlözra, který vyzvedl ve svém vydání Nestora nejstarší jazykovou a kulturní symbiózu rusko-bulharskou.¹⁷ Oproti Schlözrovi však Dobrovský nepřeceňuje vliv řečtiny na staroslověnštinu. Pochybuje zejména, „daß sie auch einen Theil ihrer Biegsamkeit im Flectiren der Griechischen zu danken habe“.¹⁸ Kategoricky odmítá Dobrovský rovněž možnost převzetí duálu z řečtiny do staroslověnštiny.¹⁹

Své historicko-filologické poznámky k Schlözrovi vydání Nestora zaslal Dobrovský Schlözrovi samotnému, který je uveřejnil v pátém svazku svého Nestora pod názvem *Berichtigung und Zusätze, die 4 ersten Teile meines Nestors betreffend. Freundschaftlich eingesandt von Hrn. Abbé Dobrowski in Prag, unstreitig einer der gelertesten Kenner der ganzen slawonischen Literatur.*²⁰ O několik let později vyložil Dobrovský své stanovisko k problematice edic Nestora v pojednání *Wie soll Nestors Chronik aus so mancherlei Recensionen des Textes, die in Handschriften finden sind, rein hergestellt werden?*, jež uveřejnil jako předmluvu k práci Josepha Zachariase Müllera *Altrussische Geschichte nach Nestor. Mit Rücksicht auf Schlözer's Russische Annalen.*²¹

Ve své předmluvě Dobrovský zdůraznil, že Müller pracoval v slavistice za svého pobytu v Praze (s přestávkami v letech 1808—1812) pod jeho vedením a jeho práci označil za příspěvek k budoucímu úplnému a kritickému vydání starých ruských letopisů. Dobrovský srovnává jednotlivé rukopisy ruských letopisů a jejich četné redakce a dospívá k zjištění, že text původního Nestora nemůže již být spolehlivě rekonstruován. Důležité jsou i jednotlivé Dobrovského poznámky k Müllerově práci, u nichž Müller pečlivě uvádí autorství Dobrovského.²² Dobrovský se tu již dotýká mnoha závažných otázek cyrilometodějské problematiky, např. otázek slovanského písma a starých slovanských církevních knih, které později podrobně osvětlil ve svých pracích *Cyrrill und Method, der Slawen Apostel* (Prag 1823) a *Mährische Legende von Cyrrill und Method* (Prag 1826).

Závažné jsou také Dobrovského recenze na Schlözrovo vydání Nestora a na Müllerův spis o Nestorovi, které vyšly ve Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung (Jg. 2, 29. März 1814, 396—408) a v Ergänzungsblätter zur Jenaischen Allgemeinen Literatur-Zeitung (Jg. 11, N. 39, 1814, 305—312; podepsáno šifrou -br-).²³ Kdežto druhá recenze je pouze výtahem recenze první ve Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung, tato vídeňská recenze přináší Dobrovského zásadní ocenění Schlözrovy edice a zaslouží si tu být blíže zmíněna.

V široce koncipované recenzi všech pěti dílů Schlözrova Nestora²⁴ Josef Dobrovský podobrobně rozebírá jednotlivé sporné otázky, jež tato grandiózní edice přinesla. Dobrovský ukazuje, jak během této edice musil Schlözer korigovat svůj původní záměr rekonstruovat prvotní text Nestora, což pro velké množství pozdějších interpolací nebylo možné. Přesto se mu však podařilo podat ucelený výklad pramenné základny Nestora s obrovskou znalostí soudobých i pozdějších slovanských i byzantských pramenů. Dobrovský spatřuje v Nestorovi více pozdějších interpolací než Schlözer a zdůrazňuje ještě důrazněji Nestorovu slabou znalost situace podunajských Slovanů. Naopak podepírá Schlözrova „normanskou teorii“, např. výkladem skandinávského původu slova Sambatas, značícího u Konstantína Porphyrogeneta Kyjev. Dobrovský souhlasí také se Schlözrovým závěrem o falešnosti všech údajů ruských letopisů, sahajících před Rurikovu smrt v roce 879, ale opravuje jeho způsob čtení některých míst v starých ruských pramenech (např. Norci místo Norci) a interpretuje rozdílně i některá Schlözrem zjištěná fakta, týkající se ku příkladu Olegova tažení do Byzance v roce 907. V souvislosti s tažením Maďarů ke Kyjevu neopomene Dobrovský kritizovat údaje uherské kroniky Anonymovy a ve spojitosti s desátou kapitolou třetího dílu Schlözrova Nestora, jež je věnována obrácení Velké Moravy ke křesťanství a počátku slovanského písma a písemnictví, připomíná, že svůj komentář tu Schlözer opřel zejména o Dobnera a Assemaniho. Schlözrovo edici Nestora hodnotí Dobrovský jako epochální vědecký čin a zásadní příspěvek ke studiu starých ruských i slovanských dějin. V závěru své recenze zdůrazňuje Dobrovský i Schlözrovu obětavost, když po odmítnutí nakladatele vydat poslední pátý svazek jeho Nestora jej vydal na své vlastní náklady.²⁵

K Schlözrovi Nestorovi se Dobrovský často vracel i později. Své poznatky z jeho studia využil zejména ve spise *Cyryll und Method, der Slawen Apostel* (Prag 1823), kde se např. odvolává na Schlözra při svém mylném soudu o větším stáří cyrilice než glagolice.²⁶ Neprávem Dobrovský odmítl „ruskou legendu“ v 10. kapitole Schlözrova Nestora, kterou pokládal za pozdější vsuvku, asi ze 14. století, ačkoli byla ve skutečnosti výtahem z obou panonských životopisů Cyrila a Metoděje.²⁷ Také ve své edici druhé latinské legendy cyrilometodějské *Mährische Legende von Cyrill und Method* (Prag 1826) se musil Dobrovský odvolat na Schlözra jako vydavatele blaubayernského opisu této legendy v Nestorovi (III, 154—160). Jeho přepis však nepokládal za zcela spolehlivý a sám přetiskl tuto legendu podle rukopisu, nacházejícího se v knihovně olomoucké kapituly.²⁸

Ve vztahu k starým cyrilometodějským i václavským legendám byl Dobrovský kritičtější než sám Schlözer. Tento hyperkriticismus jej ovšem dovedl i k některým omylům, např. když odmítal zařadit svatováclavskou legendu Kristianovu do 10. století, kam ji právem řadil Schlözer.²⁹ Dobrovského *Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte von späteren Erdichtungen zu rei-*

nigen (I—III) Prag 1803—1809) se přesto setkaly se Schlözrovým souhlasem, což Dobrovský pozitivně ocenil i ve své práci Ludmila and Drahomir,³⁰ týkající se legend o sv. Ludmile, babičce patrona české země sv. Václava.

Kromě Schlözrova Nestora znamenalo z jeho děl pro Dobrovského nejvíce *Allgemeine nordische Geschichte*, jež intenzivně studoval v 80. letech 18. století, ale vracel se k němu i v pozdějších letech, a to nejen v pracech historických, nýbrž i filologických. Z tohoto hlediska je nejvýznamnější studie Schlözera *Klassifikation der slawischen Hauptdialekte, mit Anmerkungen und Zusätzen*, která vyšla v Dobrovského Slovance.³¹

Schlözrova klasifikace slovanských národů v jeho *Allgemeine nordische Geschichte* kolísá mezi státoprávním hlediskem, jež zastával Johann Christian Gatterer ve své práci *Einleitung in die synchronistische Universalhistorie* (Göttingen 1771), a jeho vlastním etnickým pojetím, jež se mu postupně stává prvořadým.³² Schlözer tu rozbírá sedm regionálních zonálních skupin a řadí mezi sebe ruské, polské, české, ilyrské, uherské, německé a turecké Slované, a rozeznává devět hlavních slovanských dialektů: ruský, polský, český, lužický, polabský, slovinský, chorvatský, bosenský a bulharský.³³ Dobrovský ve svém pojednání uvádí všechno, co Schlözer napsal o „hlavních slovanských dialektech“ a podává k tomu vlastní kritický komentář. Jednak rozmnožuje Schlözrem uvádenou literaturu k hlavním slovanským jazykům o další díla, a za druhé na některých místech se Schlözrem polemizuje. Tak např. slezské nářečí nepokládá jako Schlözer pouze za variantu polštiny,³⁴ ale rozlišuje slezské nářečí těšínské, které řadí k polštině, a slezské nářečí v okolí Opavy či Javorníka, jež přiřazuje k moravským dialektům jako variantě češtiny.³⁵ Podobně rozlišuje Dobrovský dolnolužičtinu a hornolužičtinu.³⁶ Zdůrazňuje také blízkost staré srbštiny s ruskou variantou církevní slovanštiny a odmítá přiznat samostatný statut bulharštině.³⁷ Schlözer svým uznáním bulharštiny jako samostatného slovanského jazyka otevřel cestu novému vědnímu odvětví — vědecké bulharistice.³⁸ U Schlözera se setkáváme také s výrazem Sorbisch pro lužičtinu, který Dobrovský v příslušném úryvku ze Schlözra (ANG, 333) ve Slovance vynechal.³⁹ Schlözer je tak duchovním původcem i dnešního termínu sorabistika, užívaného ovšem již dříve, např. Christianem Knauthem v jeho práci *Kirchengeschichte der Sorbenwenden* (Görlitz 1767).⁴⁰

A tak srovnáme-li Schlözrova a Dobrovského klasifikaci slovanských jazyků, vidíme, že Dobrovský se v řadě bodů dopracoval jemnější filologické klasifikace, avšak že na druhé straně zůstane trvalou Schlözrovou prioritou např. uznání existence samostatné bulharštiny.

Allgemeine nordische Geschichte zapůsobila hluboce i na Dobrovského bádání ugrofinistická, zejména svým zjištěním o blízké příbuznosti Vogulů a Ostjáků s Maďary a důrazem na textovou kritiku.⁴¹ Hlavní podnět však dala Dobrovskému k jeho široké koncepci slavistických studií, jak na to Dobrovský vzpomíná ještě po 35 letech ve svém Slavínu,⁴² kde připomíná Schlözrův návrh, že je třeba napsat „eine allgemeine verglichene slawische Sprachlehre (und) ein allgemeines verglichenes slawisches Wörterbuch in etymologischer Ordnung“.⁴³ Tento podnět Schlözrův pak realizoval Dobrovský zčásti ve svém díle *Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slawischen Sprache* z roku 1813, v němž dospěl až na samý práh morfonologického pojetí a položil základy moderně pojaté slovanské etymologie.⁴⁴

Je zajímavé, že Dobrovského programové přihlášení k Schlözrovi ve Slaví-

nu při řešení hlavních úkolů nastupující slavistiky zaregistroval i Karel Marx, který se podíval, „daß sich der Bahnbrecher der neuen Slawenforschung oft auf Schläzer berufen habe“.⁴⁵ Když Schläzer 9. září 1809 zemřel, pociťoval to také Dobrovský jako bolestnou ztrátu pro celý slovanský svět a ještě v únoru 1811 si postěžoval svému příteli Johannu Christianu Englovi: „Schläzer ist dahin, wer wird sich nun unserer Literatur so eifrig annehmen?“⁴⁶

Josef Dobrovský rozvinul v duchu Schlözrově mistrovství textové kritiky a také etnický přístup Schlözrův spojil s hlediskem jazykovým a učinil je na bázi osvícenského kriticizmu základnou dalšího pokroku slavistického bádání. Schlözrovy univerzální slavistické podněty zbavil slupky osvícenského encyklopedismu a dospěl v jeho intencích až k ustavení slavistiky jako samostatné vědní disciplíny. Oba pak svým dílem významně přispěli k formování vědeckého programu nové epochy národního obrození, v němž připadlo slovanským národům tak čestné a závažné místo.

Poznámky

¹ Z hlediska dějin české i světové slavistiky o něm psali Wollman, F.: *Předchůdci Dobrovského*, Slavia, 22, 1953, č. 2—3, s. 413—426; Dolanský, J.: *Die tschechische Slawistik des 18. Jahrhunderts und Schläzer*, in: *Lomonosov-Schläzer-Pallas*, Berlin 1962, s. 223—227. Šimeček, Z.: *Studium českých dějin, slavistika a austroslavismus. K vývoji státní ideologie v Čechách v 18. a na počátku 19. století*, Slovanský přehled, 63, 1977, č. 2, s. 127—128. Z hlediska Schlözrova vlivu na slavistické názory J. Dobrovského Havránek, B.: *Význam Josefa Dobrovského pro slovanskou jazykovědu*, in: *Josef Dobrovský 1753—1953*, Praha 1953, s. 102—106. Svobodová, Z.: *Dobrovský a německá filologie*, Praha 1955, s. 53—57. Lauch, A.: *August Ludwig Schläzer — ein Wegbereiter der Slawistik vor Josef Dobrovský*, Wissenschaftliche Zeitschrift der Humboldt-Universität zu Berlin (GSR), 17, 1968, H. 2, s. 275—282. Z hlediska Schlözrova vlivu na Dobrovského bádání ugrofinitická Pražák, R.: *Josef Dobrovský als Hungarist und Finno-Ugrist*, Brno 1967, s. 71—75. Jak ukázal Mühlpfordt, G.: *August Ludwig Schläzer 1735—1809*, in: *Wegbereiter der deutsch-slawischen Wechselseitigkeit*, Berlin 1983, s. 151—152, byl vztah Dobrovského k Schlözrovi i předmětem zájmu Karla Marxe a Bedřicha Engelse.

² Vávra, J.: *Dobner-Lomonosov-Schläzer. Ke sporům o Nestorův letopis*, Slovanský přehled, 64, 1978, č. 5, 376—392.

³ *Abhandlungen einer Privatgesellschaft in Böhmen*, Prag 1784, s. 277, s odvoláním na Allgemeine nordische Geschichte, Halle 1771 (dále ANG), s. 241.

⁴ Viz ¹ c., s. XXXII.

⁵ Srov. dopis Josefa Dobrovského Václavu Fortunátu Durychovi z Hradiště 10. prosince 1789, in: *Korrespondence Josefa Dobrovského, I*, Praha 1895, s. 140—141.

⁶ *Tamtéž*, s. 237.

⁷ *Nestor. Russische Annalen in Ihrer slavonischen Grundsprache verglichen, übersetzt und erklärt von August Ludwig Schläzer, I—V*, Göttingen 1802—1809 (dále Schläzer, Nestor.) Z novější literatury srov. např. Wollle, S.: *Schläzers Nestor-Edition*, Jahrbuch für Geschichte der sozialistischen Länder Europas, Bd. XXV/2, 1982, s. 139—153.

⁸ Slávin, 1806, H. 1, s. 4. Toto místo uvádí v nepřesné citaci také Dolanský, J.: *l. c.*, s. 225. Znal je i Karel Marx, jak zjišťuje Mühlpfordt, G.: *l. c.*, s. 151—152.

⁹ *Schläzers Origines Slauciae (Ein Auszug aus seinem Nestor)*, II, s. 68—74, Slávin, 1806, H. 4, s. 288—297. *Ueber die Altslawonische Sprache nach Schläzer, mit Anmerkungen von J. D. (Nestor)*, I, § 18, S. 46—52), Slávin, 1806, H. 5, s. 362—388,

¹⁰ Slávin, 1806, H. 1, s. 15—16.

¹¹ *Tamtéž*, H. 4, s. 265—266, 283.

¹² Srov. *Jordans wahre Lesart: a ciuitate Nouietunense et lacu etc.*, Slávin, 1806, H. 4., s. 295—297.

¹³ Viz Slavín, 1806, H. 5, s. 362—388. Srov. též Svobodová, Z.: *l. c.*, s. 55. Překlad této Dobrovského stati do ruštiny pořídil r. 1810 A. Ch. Vostokov. Srov. *Filologičeskija nabljudenija A. Ch. Vostokova*, Sanktpeterburg 1865, s. XIX, Viz též Cejtlín, P. M.: *Značenije A. Ch. Vostokova v slavjanskoj filologii*, in: *Stúdie z dejin svetovej slavistiky do polovice 19. storočia*, Bratislava 1976, s. 320.

¹⁴ Slavín, 1806, H. 5, s. 363—364. Srov. též Lauch, A.: *l. c.*, s. 281.

¹⁵ Slavín, 1806, H. 5, s. 369. Srov. též Havránek, B.: *l. c.*, s. 103—104.

¹⁶ Slavín, 1806, H. 5, s. 367.

¹⁷ Srov. k tomu Mečev, K.: *Das Werk Kyrill's und Method's in der Schätzung August Leopold(!) Schlözer's, Paleobulgarica — Starobългарistika*, I, 1977, č. 2, s. 56—63.

¹⁸ Slavín, 1806, H. 5, s. 374. Toto místo cituje i Havránek, B.: *l. c.*, s. 106.

¹⁹ Viz Slavín, 1806, H. 5, s. 374—375.

²⁰ Schlözer, *Nestor*, V, 212n. Srov. též Svobodová, Z.: *l. c.*, s. 57, a Pohrt, H.: *August Ludwig Schlózers Beitrag zur deutschen Slawistik und Rußlandkunde*, in: *Gesellschaft und Kultur Russlands in der 2. Hälfte des 18. Jh., T. 2: Literatur, Wissenschaft und Bildung*, Halle (Saale), 1983, s. 170.

²¹ Celý titul Müllerovy práce zní *Altrussische Geschichte nach Nestor. Mit Rücksicht auf Schlözer's Russische Annalen, die hier berichtet, ergänzt und vermehrt werden. Von Joseph Müller, Doktor der Philosophie und Professor in Braunsberg*. Berlin 1812. Dobrovského rozprava je zde uveřejněna na s. 1—46.

²² Jedná se např. o poznámku 25 na s. 186—189 k Olegovu tažení proti Byzanci v roce 907 či o poznámku 35 až 46 na s. 193—207, týkající se problematiky velkomoravské a cyrilometodějské.

²³ O těchto recenzích se bez bližšího rozboru zmiňují také Svobodová, Z.: *l. c.*, s. 9—10, a Dolanský, J.: *l. c.*, s. 226.

²⁴ Srov. pozn. 7.

²⁵ Viz Dobrovského recenzi ve Wiener Allgemeine Literatur-Zeitung, 2, 1814, Nr. 25, zejména s. 398, 403—405, 408.

²⁶ *Cyryll und Method, der Slawen Apostel*, Prag, 1823, s. 52. Schlözrovo odmítnutí Dobnerovy správné teze o větším stáří hlaholice než cyrilice viz Schlözer, *Nestor*, III, s. 188—189. Srov. též Svobodová, Z.: *l. c.*, s. 57.

²⁷ Srov. *Cyryll und Method, der Slawen Apostel*, s. 6—9, Viz k tomu rovněž komentář J. Vajse v kritickém vydání tohoto díla *Cyryl a Method, apoštolové slovanští*, in: *Spisy a projevy Josefa Dobrovského*, sv. XII, Praha 1948, s. 101—102.

²⁸ Viz *Mährische Legende von Cyryll und Method*, Prag 1826, s. 7—8. Srov. též kometář J. Vaise, *l. c.*, s. 125—128.

²⁹ Viz Dobrovský, J.: *Bořiwoy's Taufe, Kritische Versuche, die ältere böhmische Geschichte vavj-se, von späteren Erdichtungen zu reinigen*, I, Prag 1803, s. 5—6.

³⁰ *Kritische Versuche*, II, Prag 1807, s. 5, a Schlözer, *Nestor*, IV, s. X.

³¹ Vyšla tu s podtitulem *Aus seiner Allg. Nord. Geschichte oder Welthistorie*, Th. 31, Halle 1771, S. 322—334. *Slovanka. Zur Kenntniß der alten und neuen slawischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte und Alterthümer von J. Dobrovský*, Prag 1814, s. 166—195. Viz též stručně Svobodová, Z.: *l. c.*, s. 56.

³² Šimeček, Z.: *l. c.*, který o této otázce psal jako první, hovoří o „Schlözrově etnografické koncepci dějin“, což nepokládám za zcela přesné, neboť tu nejde o hledisko národopisné, nýbrž v širším smyslu etnické, snažící se etnická kritéria smířit s dosud převládajícími hledisky státoprávními, přičemž je jasné, že pro Schlözra jsou hlediska etnická určující, kdežto hlediska státoprávní až druhořadá. K toto problematice srov. rovněž Mühlpfordt, G.: *Schlözer als Begründer der kritisch-ethnischen Geschichtsforschung*, Jahrbuch für Geschichte, Bd. XXVI 1982.

³³ Viz ANG, s. 221—241, 323—334. Srov. k tomu též Mühlpfordt, G.: *l. c.*, 1983, s. 140—141.

³⁴ Viz ANG, s. 331.

³⁵ Viz *Slovanka*, 1814, I. Lief. 175—176.

³⁶ *Tamtéž*, s. 180.

³⁷ *Tamtéž*, s. 192—195. Dobrovský tu píše doslova: „Das Alt-Servische kommt der Russischen Kirchensprache sehr nahe, oder besser, die Russische Kirchensprache ist im Grunde und abgesehen von einigen spätem Veränderungen in den Kirchenbüchern nichts anders, als das alte reine unverdorben Serwische. ... Das Bulgarische kann man für keine eigene Species gelten lassen. Es gehört unter das Servische oder Illyrische.“

³⁸ K tomu srov. z novější literatury zejména Mečev, K.: *l. c.*, (pozn. 17) a Konev I.: *Bългарското възраздано i просвеščeniето*, Sofia 1983, s. 292—296.

³⁹ Dobrovský píše (*Slovanka*, 1814, I. Lief. s. 179): „Serbisch oder Lausitzisch“, kdežto

Schlözer v *ANG*, s. 333: „Sorbisch, Serbisch oder Lausitzisch“.

⁴⁰ Viz *Slovanka*, 1814, I. Lief., s. 181.

⁴¹ Srov. Pražák, R.: *l. c.*, s. 71—75, 92, 133—134. K rozboru *ANG* z hlediska jejich významu pro rozvoj ugrofinistiky viz např. Farkas, J.: *August Ludwig Schlözer und der finnisch-ugrische Geschichts-, Sprach- und Volskunde*, Ural-Altäische Jahrbücker, Bd. XXIV, 1952, H. 1—2; Stipa, G. J.: *Bahnbrecher der Finnougristik in der frühen Geschichte der Georg-August-Universität*, Finnisch-ungrische Mitteilungen, 2, 1978, H. 1, s. 91—107; Weihman, M. W.: *Fenno-Ugrica in August Ludwig Schölzers Allgemeine Nordische Geschichte*, Finnisch-ugrische Mitteilungen, 7, 1983, s. 175—200.

⁴² Viz *Slavín*, 1806, H. 5, s. 386—388.

⁴³ Srov. *tamtéž*, s. 386—387. Dobrovským citovaná slova napsal Schlözer v *ANG*, s. 330. Srovn. k tomu též Lauch, A.: *l. c.*, s. 279, kde autorka připomíná, že Dobrovský ve svém *Slavínu* (Prag 1808, s. 53) zdůraznil i požadavek Schlözerův (*Nestor*, I, s. 41) vytvořit slovanskou diplomatiku a paleografii.

⁴⁴ Srov. Večerka, R.: *Jazykovědný odkaz Josefa Dobrovského*, in: *Sborník k 150. výročí úmrtí Josefa Dobrovského*, Brno 1979, s. 34.

⁴⁵ Jde o dopis Karla Marxe Bedřichu Engelsovi z 29. února 1856, Marx/Engels, *Werke*, Bd. 29, Berlin 1963, s. 19—21, kde Marx citoval mnohá známá místa ze *Slavína*, v nichž se Dobrovský konkrétně odvolával na mínění Schlözerovo. Na tento dopis upozornil Mühlpfordt, G.: *l. c.*, 1983, s. 151—152.

⁴⁶ Viz Thallóczy, J.: *Johann Christian Engel und seine Korrespondenz*, München—Leipzig 1915, s. 111. Uvádí Ziegenggeist, G.: *Deutsch-slawische Kulturbeziehungen in Aufklärung und Romantik im Umfeld intereuropäischer Rezeptionsprozesse*, Lëtöpis Institut za serbski ludospyt, Rjad B, Nr. 31/1, 1984, s. 58.

JOSEF DOBROVSKÝ UND AUGUST LUDWIG SCHLÖZER

Diese Studie befaßt sich mit den Beziehungen Josef Dobrovský zu August Ludwig Schlözer. Josef Dobrovský hat sich offenkundig in den achtziger Jahren des 18. Jahrhundert mit Schlözers Werk bekanntgemacht, vor allem mit dessen Schrift „Allgemeine nordische Geschichte (Halle 1771). In seinem „Slavín“ (1806) veröffentlichte Dobrovský mit kritischen Bemerkungen zwei umfangreiche Auszüge aus der Nestorausgabe Schlözers und in seiner zweiten wissenschaftlichen Zeitschrift „Slovanka“ (1814) die Studie Schlözers Klassifikation der slawischen Hauptdialekte mit Anmerkungen und Zusätzen von J. D. Sehr wichtig sind auch Dobrovskýs Berichtigungen und Zusätze, die Schlözer im fünften Teil seiner Nestorausgabe abdruckte (Schlözer, *Nestor*. I. 212n.), sowie zwei Dobrovský Rezensionen zu Schlözers Nestorausgabe, die in der „Wiener Allgemeinen Literatur-Zeitung“ (Jg. 2, 1814, S. 396—408) und in den „Ergänzungsblättern zur Jenaischen Allgemeinen Literatur-Zeitung“ (Jg. 11, 1814, S. 305-312) erschienen.

Die Verbindung des historischen Herangehens bei Schlözer mit der sprachwissenschaftlichen Konzeption Dobrovskýs bildete die Grundlage für den weiteren Fortschritt der slawischen Forschung und im Geiste Schlözers entwickelte Dobrovský auch die Meisterschaft der Textkritik. Schlözers ethnisches Herangehen ergänzte Dobrovský aus sprachlicher Sicht und entwickelte es auf der Basis der kritischen Objektivität der Aufklärung. Schlözers universelle slawistische Impulse befreite Dobrovský von der Schale des Enzyklopädismus der Aufklärung und in dessen Intentionen gelangte er bis zur Bildung der Slawistik als eigenständige wissenschaftliche Disziplin, er wurde zum Gründer der modern aufgefassten slawischen Philologie.

